

הלכות פסח סימן תפא תפב

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ז]

2) ומה שצריך לאכול בתחילה מצה שאינה משומרת, ביאר השו"ע הרב (ס"א) שהוא כדי שיהיה הקידוש במקום סעודה, והמחצה"ש (ס"ק א) ביאר, שהוא כדי להסמיך את הסעודה לקידוש.

וְצִרִיף לְבָרֵךְ בְּרַכַּת 'הַמַּפִּיל'6. וְאִם קָרָא קְרִיאַת שְׁמַע בְּבֵית-הַקְּנֶסֶת קִדְּם הַלְיָלָה, צִרִיף לְקִרְוֹת כָּל הַקְּרִיאַת-שְׁמַע כְּדֵי לְצַאֵת, וְכַנְ"ל בְּסִימָן רַלֵּה7.

[משנ"ב שם]

ובמקצה שאינה שמונה לא תשיב כריכה שהרי אינה מקצה כלל8.

6) והוסיף בספר יסוד ושו"ש העבודה (שער הצאן סוף פ"ו), שצריך לומר גם את הפסוק: "בדרך אפקיד רוחי".

3) ומה שאינו עושה אף את הכריכה במצה השמורה, כדי לצאת בזה ידי חובת מצה וגם ידי חובת כריכה, ביאר השו"ע הרב (ס"א) שאם יאכל מצה זו בכריכה, לא יצא ידי חובת אכילת מצה, לפי שחייב מצה בזמן הזה הוא מהתורה, וחייב המרור הוא מדברי סופרים, ואם יאכלם יחד יבטל המרור את טעם המצה, וראה מה שכתבנו לעיל (סי' תעה ס"ק טז).

7) שם כתב (ס"ק יב) שלכתחילה לא כדאי לסמוך על קריאת שמע שקורא על מיטתו, אפילו אם הוא קורא את כל שלש הפרשות, משום שאין כוונתו בקריאתו זו לשם מצוה אלא להבריח המזיקים. ועוד, שצריך כוונת הלב לקבל עליו עול מלכות שמים במורא, ובקריאת שמע שעל המיטה אין כוונתו לכך. אבל אם קרא בבית כנסת שמתפללים בו ערבית מוקדם מיד לאחר תפלת מנחה, כשיגיע הזמן יחזור ויקרא את כל הפרשיות כדון, ולפחות יקרא על מיטתו את כל הפרשיות כדון, ויכוין לצאת בזה ידי מצות עשה של קריאת שמע.

[שעה"צ ס"ק ב]

והוא פסקא שנהי שכתבנו בסימן תעה סעיף ב במשנה ברורה, עין שם8.

4) שפסק השו"ע לענין מי שאין לו לטיבול ראשון אלא מרור, שיטבל טיבול שני בחרוסת. ודייק המשגיב שם (ס"ק כו), שהטיבול הראשון אינו בחרוסת משום שאינו לשם מצות מרור, והיינו משום שלכתחילה קיום מצות מרור אינו אלא אחר קיום מצות מצה. וכתב שם (ס"ק כח), שהרבה פוסקים חולקים על כך, ולדעתם אף שהוא קודם אכילת המצה עדיף לקיים באכילה הראשונה מצות מרור כדון, באכילת כוית ובטיבול בחרוסת, מפני שהיא שעת הברכה.

סימן תפב

דין מי שאינן לו מצה שמונה

[משנ"ב ס"ק ב]

לא יקרא רשאי לאכול אחריו, וכדלעיל בסימן תעה11.

1) ובטעם הדבר כתב שם (ס"ק א), שהוא כדי שלא יעבור מפיו טעם מצה של אפיקומן.

[ביה"ל ד"ה מצה]

אלא שיש מחמירים שצריך שמור משעת קצירה12.

5) ואופן השימור משעת קצירה, כתב במשגיב שם (ס"ק כב) שישמור מאותה העת והלאה שלא יפלו מים על החיטים, ושמירה זו תהא לשם מצת מצוה.

[משנ"ב ס"ק ג]

לאחר שקברך מתחלה ברכת 'המוציא' לבד על מצה שאינה משמרת12.

הַלְבוֹת פֶּסַח סִימָן תּוֹפָא תּוֹפָא

צ באר הגולת

ב טור דשם תוספתא
מקא דמעשה ברבי
אליעזר
היושע וכו'

(3) הגדול (מרדכי): ב כתיב אדם לעסק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בנסים ובנפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו עד שתחטפנו שנה: הגה וכל דין ליל ראשון יש גם כן כליל (א) שני (אגור). ונהגים שלא לקרות על מנתו רק פרכת (ד) [7] (ד) 'שמע' ולא שאר דברים שקורין בשאר לילות כדי להגן, כי ליל שמורים הוא מן המזיקין:

תּוֹפָא דִּין מִי שְׂאִין לוֹ מִצָּה שְׂמוּרָה, וּבוֹ סְעִיף אָחָד:

א טור דשם אביו
הראש
לסבת
הרו"ף בסוף פסחים
ושכן קטב הרב
רבינו יונה

א [*] מי שְׂאִין לוֹ *מִצָּה (א) מְשֻׁמֶרֶת (ב) אֶלָּא פְּנִית, (ג) מְכַרְבֵּן 'עַל אֲכִילַת (ב) [6] מְרוּר' וְאוֹבֵל, וּכְשֶׁגוּמֵר סְעוּדָתוֹ מִמִּצְהָ שְׂאִינָה מְשֻׁמֶרֶת מְכַרְבֵּן (ד) 'עַל אֲכִילַת מִצְהָ' וְאוֹבֵל (ה) אוֹתוֹ פְּנִית (ו) וְאִינוֹ טוֹעֵם

שְׂעִיר תְּשׁוּבָה

[7] שְׁמַע. עב"ט. וְעַן לְעִיל סִימָן רַב בְּשֵׁם הַרְוֵי ז"ל. וְקַבַּל בְּאֵרוֹת הַרְוֵי שְׂאֵפֵלוֹ לִיל רֵאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח שֶׁתֵּל בְּשִׁבְתָּ אֶסוּר בְּזוּב, עַיִן שֵׁם: [*] מִי שְׂאִין לוֹ מִצְהָ מְשֻׁמֶרֶת כּו'. וְעַן בְּאִשְׁרֵי דף קכ וּמִשֵּׁי הַרְוֵי וְחַ"י לְהַמִּי עָלָיו, וּבְשׂוּיַת בִּית־אֶפְרַיִם סִימָן מִן מִכְתָּבֵי יוֹשֵׁב כְּבוֹן לְדַרְבֵּי הַר־אֵשׁ וְגַם יוֹשֵׁב קָצֵת לְהַטִּיז בְּעֵינָיו זֶה מִיֵּשׁ עַל הַר־אֵשׁ, ע"ש. וְקַבַּל בְּר"י בְּשֵׁם מוֹיֵה שְׁכַתָּה בְּשֵׁם צְרוּר־הַמַּיִם כְּח"י שְׁכַתָּה: שְׁמַעְיָה בְּשֵׁם מוֹרֵי הַרְשָׁבָא, מִי שְׂבָא בַּסְּפִינָה וְלֹא עָלָה לְבַקְשָׁה עַד יוֹם ט"ו לֹא יַעֲשֶׂה הַסְּפָר בְּיוֹם, וְאִינוֹ כְּמוֹ קְדוּשַׁת דְּמִקְדָּשׁ בְּיוֹם, דְּגַבֵּי מִצְהָ חֲרִי אֶמְרוּ דְּאִינָה נְאֻקְלַת אֶלָּא בְּלִילָה, עכ"ל. וּפְשוּטוֹ הַיְהִי כְּכֹל מִי שְׂאֵרְעוּ אֲנִי בְּלִיל־פֶּסַח אֵין לוֹ תְּשׁוּבָה בְּיוֹם, (כ"כ) הַמְּגִיד סִימָן תּוֹפָא וְהִבְיִאוּ בְּבִי"ט סִימָן תַּעֲג, ע"ש: [8] מְרוּר. עב"ט. וְעַן שְׂוִיַת בִּית־הַקֹּדֶשׁ סִימָן חו, שְׁנַיִם שְׁקוּי בְּבִי"ט הַאֲסוּרִין אוֹ בַּסְּפָר וְלֹא נִמְצָא אֶלָּא פְּנִית מִצְהָ בְּעִמְצוּם מִי קוֹדֵם, וְקַבַּל שֶׁיֵּשׁ לְפִשֵׁת בְּמַתְנִיחִין דְּיוֹמָא בְּסוּן שְׁתֵּם קְרָבִים כּו', וְסִימָן הַחֲפֵל תְּלוּי כְּכֹל דְּאִילֵי גְבַר, ע"ש. וְלֹא הִרְוֵי, דְּבַכְה"ג הַר"ל מִצְהָ גוֹלָה, וְאֶפְלוֹ אֵין בוֹ ש"פ מ"מ הָא דְּקַעֲיָנוּ לְכַסּ בְּמִצְהָ לֹא מִשׁוּם מִצְהָ הַפָּאָה בְּעִבְרָה הוּא אֶלָּא מִשׁוּם דְּלִיפְתָּן לְחַסּ לְחַסּ מַתְלָה דְּחַיִּים גְּרִיטִיכִים לְהוֹצִיא אֶת הַגּוֹל, וְאִסְרֵן כֹּל שְׂוֹהָא גּוֹל וְאִינוֹ שְׁלוֹ אֶפְלוֹ אֵין בוֹ ש"פ לֹא נְפִיק, וְקַבַּל יֵשׁ לְדַחוּת, דְּאֶפְשֵׁר דְּבִינוּן שְׂאִין בוֹ ש"פ דְּאִתְּהִיב לְמַתְלָה אֵין שֵׁם גּוֹל עָלָיו כְּכֹל. וְהַקְּצָה מְשַׁעַת פֶּן מִתְּחַסְּפוּת בְּסִבָּה רִיפֵי לֹחֵב הַגּוֹל שֶׁהִקְשׁוּ לִיל גַּבֵּי מִצְהָ טַעְמָא דְּלָכֵס תִּל מִשׁוּם מִצְהָ הַפָּאָה בְּעִבְרָה, וְאִם אִיתָא, הָא מִשְׁכַּחַת לֵה בְּכַה"ג שְׁגוֹל פְּנִית מִצְהָ וְאִינוֹ ש"פ, וְאִע"ג בְּלִית בַּהּ מִשׁוּם מִצְהָ ה"ב מ"מ פְּסִיל לֵה מְקַרָּא דְּמִנְיָב דְּקַעֲיָנוּ לְכַסּ, וְזֵן נִרְאָה לְרַבֵּן מוֹשֵׁי"ל דְּסָבָה דָּף כּו דְּאִמְרוּן מְלַמֵּד שְׁקַל יִשְׂרָאֵל רֵאוּיָן לִישֵׁב בְּסָבָה אַחַת, וּפְרִישׁ"י וְאֶשְׁתַּכַּח דְּלֹא מִטִּי ש"פ לֵה תַד, מְשַׁמַּע דְּכֹל שְׂאִין בוֹ ש"פ לֹא שְׁקַל לַת עָלָיו שֵׁם סָבָה שֶׁלּוֹ יוֹצֵא בַּהּ, אִם לֹא שְׁנֻצְרָה אֵלָיו חֶלֶק חֲבֵרִי, וּמִכַּח מִצְהָ דְּיוֹצֵא בְּסָבָה שְׂאוּלָה, וְאִ"כ ה"ה לְעֵינָן שְׂאִין לַת עָלָיו בְּמִצְהָ שֶׁן גּוֹלָה מֵאֲחֵרִים וְלוֹמֵר דְּלֹא מְקַר לְכַסּ, דְּבִינוּן שְׂאִינוֹ ש"פ אִם גּוֹלָה מְפִילָא נְעֻשִׂית לְכַסּ, אֶלָּא דְּלִפְיֵי אֲדוּבָה ז"ע דְּמִשְׁמַע מַרְשִׁי"ל דְּסָבָה דְּלִעֵינָן שְׂוִיַת קְרוּי לְכַסּ ש"פ בְּעֵינָן אֶף שְׂוֹהָא שְׁלוֹ מִשְׁל נְאִ"כ גַּם גַּבֵּי מִצְהָ נִיטָא חֲכִי, וְלֹא מְצִינוּ בְּשׁוּם מְקוֹם שְׂעִירֵי שְׂוִיַת בְּכַזִּית הַפָּעָה ש"פ, לְכֵן נִרְאָה דְּגַם בְּסָבָה אֵין בְּנֵת רִשִׁי"ל הַעֲרִיר ש"פ רַק בְּנֵתוֹ דְּכֹל דְּלֹא הָיִי פְּרוּטָה עַל חֶלְקוֹ אִ"כ הַמְּקוֹם שְׂוֹהָא יוֹשֵׁב עָלָיו שְׂוֹהָא יוֹתֵר אִינוֹ שְׁלוֹ רַק נִרְבֵּה שְׂתַפִּים יֵשׁ לְהֵם חֶלֶק בְּמִקּוֹם הַזֶּה וְהֵם מְשֻׁאֲלִים חֶלֶק זֶה לְזֶה, וְהַתְּחַסְּפוּת שְׂכַחְבוּ בְּפִתּוּם דְּסָק, דְּכִי חֲיִיב דְּמַרְבָּה שְׂתַפִּין מַרְבָּה

בְּאוֹר הַלְכָה

* מִצְהָ מְשֻׁמֶרֶת. עַן לְעִיל סִימָן תַּעֲג סְעִיף ד דְּמַעְקָר הַדִּין דִּי בְּשִׁמּוֹר מְשַׁעַת חֲתִינָה, וְעַל־פִּי הַדְּחַק דִּי מְשַׁעַת לִישָׁה, אֶלָּא שֵׁשׁ מַחְמִירִים שְׂעִירֵי שְׂמוֹר מְשַׁעַת קְצִירָה⁽⁵⁾. וְלִפְיָכָּה אִם לֹא מִצְהָ מְשֻׁמֶרֶת מְשַׁעַת קְצִירָה רַק פְּנִית יִשְׂאָר מִצְהָ שְׁלוֹ מְשֻׁמֶרֶת רַק מְשַׁעַת לִישָׁה, בְּזֶה יֵשׁ לוֹ לְנַהֵג כְּמוֹ שְׂוִיַת גִּימִיָּם תְּדִיר, וְהִינוּ שְׂיָבְרָךְ עַל פְּנִית הַמְּשַׁמֵּר מְשַׁעַת קְצִירָה הַמְּצִיָּא' וְגַם 'עַל אֲכִילַת מִצְהָ, וּבְרִיכָה יַעֲשֶׂה מְפָעָה הַמְּשַׁמֵּרֶת מְשַׁעַת לִישָׁה

וְעַן בְּאוֹר הַלְכָה: (ב) אֶלָּא פְּנִית. וְאִסְרֵן, אִם יֹאכְלוּ בְּרֵאשׁוֹנָה לֹא יִהְיֶה לוֹ לְאֶפְיָקוֹמָן, וְאִם יִרְצֶה לְצַאֵת בוֹ גַם בְּמִקּוֹם אֶפְיָקוֹמָן, אִסְרֵן לֹא יִהְיֶה רִשָׁא' לְאֶכְל אַחֲרָיו, וּבְדִלְעִיל בְּסִימָן תַּעֲג⁽⁴⁾, וְעַל־פִּי צְרִירָה לְעֻשׂוֹת כְּמוֹ שְׂמִיבָר וְהוֹלֵף: (ג) מְכַרְבֵּן 'עַל אֲכִילַת מְרוּר' וְכו'. רוּצָה לומר, לְאַחַר שְׂמִיבָרָה מִתְחַלָּה בְּרַפְת' הַמְּצִיָּא' (ב) לְכַד עַל מִצְהָ שְׂאִינָה מְשֻׁמֶרֶת⁽²⁾ מְכַרְבֵּן עַל הַמְּרוּר, וּבְרַפְת' עַל אֲכִילַת מִצְהָ יִרְבֵּן לְכַסּוֹ בְּשַׁעַת שְׂאוּכַל פְּנִית הַמְּשֻׁמֶרֶת. וְאֶף־עַל־גַּב דְּלִכְתַּחְלָה (3) צְרִירָה לְאֶכְל מִצְהָ שֶׁל חַיִּים וְהַדְּר מְרוּר מִשׁוּם שְׂנְאָמֵר 'עַל מְצוֹת וּמְרוּרִים', בְּתַחֲלָה מִצְהָ וְהַדְּר מְרוּרִים, הִכָּא דְּלֹא אֶפְשֵׁר שְׂאִינָה. וְהַמְּחַבֵּר הַשְּׂמִיט דִּין דְּקְרִיכָה, וּמִשְׁמַע דְּסִבְרִיא לֵה (2) דְּלֹא מְצַרְכִּינוּ לֵה קְרִיכָה מִשׁוּם דְּאֵין לוֹ מִצְהָ שְׂמוּרָה רַק פְּנִית, וּבְמִצְהָ שְׂאִינָה שְׂמוּרָה לֹא חֲשִׁיב קְרִיכָה שְׂהַרִי אִינָה מִצְהָ כְּלָל⁽³⁾: (ד) 'עַל אֲכִילַת מִצְהָ'. דְּבְרַפְת' הַמְּצִיָּא' כְּבַר בְּרַף: (ה) אוֹתוֹ פְּנִית. הַמְּשַׁמֵּר, וְעוֹלָה לוֹ גַם בְּמִקּוֹם אֶפְיָקוֹמָן, שְׂהַרִי אוֹכְלוֹ עַל הַשְּׂבַע: (ו) וְאִינוֹ טוֹעֵם אַחֲרָיו כְּלוּם. וְכְמוֹ כְּכֹל מְקוֹם לְאַחַר אֶפְיָקוֹמָן. וְהַגַּה כֹּל זֶה בְּשְׂאִין לוֹ רַק פְּנִית אָחָד שְׂמוּרָה, אֶבֶל אִם יֵשׁ לוֹ שְׁנֵי זֵיתִים, אוֹכַל פְּנִית אָחָד (ד) בְּתַחֲלָת אֲכִילָתוֹ וּמְכַרְבֵּן עָלָיו

בְּאוֹר הִיטָב

טְרַאנְג'ק שְׂרִי, עכ"ל. וְקַבַּל הַמ"א דְּהִינוּ אוֹתוֹ עַפְ"ל טְרַאנְג'ק שְׂעוּשִׁין בְּמַדְרֵינָתָנוּ שְׂמִיבְשִׁלִּים מִיֵּם עִם הַתְּחַמּוּסִים, אֶבֶל אוֹתוֹ טְרַאנְג'ק שְׂעוּשִׁין בְּאֶרְץ אֶשְׁכְּנָה שְׂפוֹתֵשִׁין הַתְּחַמּוּסִים בְּכִית־הַדְּר וְיֵשׁ לוֹ טַעַם גּוֹל יֵשׁ לְאֶסֶר. וְיִמִּי וְנִגְבִּיל שְׂקוּרִין אִינְגְּבַע־רִינוּאֵעִיר יֵשׁ לְהַתִּיר, עמ"א. וְחַ"י הַעֲלָה דְּמַמֵּר לְשׁוֹת כֹּל הַמְּשַׁקֵּן שְׂאִינָם מְשַׁקְרִים וְכ"פ גִּינֵצ וּבַעַל פְּרִיחָה, ע"ש, וְלִפְיָכָּה הַדְּבָר בְּרוּר לְהַתִּיר לְשׁוֹת הַקְּאָוִי² אוֹ ט"ע³ וְכוּצָא. וְכַנְה"ג בְּסִפְרוֹ פֶּסַח מְעַבְרֵן פְּתַב דְּלֹא רְצָה לְנַהֵג הַמֵּר בְּשַׁתִּית הַקְּאָוִי, וּבְשַׁתִּית הַשְּׂטִיטוֹן שְׂקוּרִין טוֹבֵא"ק⁴ כַּתֵּב שׂוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִחַק מְנוּ: (3) הַגּוֹל. וְנִדָּן אִם לֹא אִמֵּר הַלל הַגּוֹל עַל פּוֹס ד', מ"א: (2) שְׂנִי. וּבְכִיל שְׁנֵי מַתָּר לְשׁוֹת כֹּל שְׂאֵר מְשַׁקִּים אַחַר הַר' כּוֹסוֹת לְכ"ע, עח"י: (7) שְׁמַע. וְצְרִיר לְכַרְבֵּן בְּרַפְת' הַמְּפִיל, מְהַרְוֵי. וְאִם קָרָא קִישׁ בְּכַהֲנֵי קָדִים הַלְלָה צְרִיר לְקוֹרֹת כֹּל הַקִּישׁ כְּדִי לְצַאֵת, עַיִן סִימָן רַלֵּה: (ב) מְרוּר. וְהִינוּ שְׂמַקְדָּשׁ תַּחֲלָה וּמְכַרְבֵּן הַמְּצִיָּא עַל מִצְהָ שְׂאִינָה מְשֻׁמֶרֶת וְאִח"כ עַל הַמְּרוּר. וְעַיִן ט"ז וּבְרֵאשׁוֹנָה. וְחַלְלָה שְׂאִין יְכוֹל לְאֶכְל כ"א פְּנִית מִצְהָ אוֹ מִי שְׂאִין לוֹ אֶלָּא פְּנִית מִצְהָ יֹאכַל תְּבַשְׁלוּ בְּלֹא הַמְּצִיָּא וְאַחַר סְעוּדָתוֹ יִרְבֵּן הַמְּצִיָּא וְעַל אֲכִילַת מִצְהָ יֹאכַל פְּנִית מִצְהָ, אֶבֶל אִם אֵין לוֹ ג"כ טַעְמָא דְּלָכֵס תִּל מִשׁוּם מִצְהָ הַפָּאָה בְּעִבְרָה, וְאִם אִיתָא, הָא מִשְׁכַּחַת לֵה בְּכַה"ג שְׁגוֹל פְּנִית מִצְהָ וְאִינוֹ ש"פ, וְאִע"ג בְּלִית בַּהּ מִשׁוּם מִצְהָ ה"ב מ"מ פְּסִיל לֵה מְקַרָּא דְּמִנְיָב דְּקַעֲיָנוּ לְכַסּ, וְזֵן נִרְאָה לְרַבֵּן מוֹשֵׁי"ל דְּסָבָה דָּף כּו דְּאִמְרוּן מְלַמֵּד שְׁקַל יִשְׂרָאֵל רֵאוּיָן לִישֵׁב בְּסָבָה אַחַת, וּפְרִישׁ"י וְאֶשְׁתַּכַּח דְּלֹא מִטִּי ש"פ לֵה תַד, מְשַׁמַּע דְּכֹל שְׂאִין בוֹ ש"פ לֹא שְׁקַל לַת עָלָיו שֵׁם סָבָה שֶׁלּוֹ יוֹצֵא בַּהּ, אִם לֹא שְׂנֻצְרָה אֵלָיו חֶלֶק חֲבֵרִי, וּמִכַּח מִצְהָ דְּיוֹצֵא בְּסָבָה שְׂאוּלָה, וְאִ"כ ה"ה לְעֵינָן שְׂאִין לַת עָלָיו בְּמִצְהָ שֶׁן גּוֹלָה מֵאֲחֵרִים וְלוֹמֵר דְּלֹא מְקַר לְכַסּ, דְּבִינוּן שְׂאִינוֹ ש"פ אִם גּוֹלָה מְפִילָא נְעֻשִׂית לְכַסּ, אֶלָּא דְּלִפְיֵי אֲדוּבָה ז"ע דְּמִשְׁמַע מַרְשִׁי"ל דְּסָבָה דְּלִעֵינָן שְׂוִיַת קְרוּי לְכַסּ ש"פ בְּעֵינָן אֶף שְׂוֹהָא שְׁלוֹ מִשְׁל נְאִ"כ גַּם גַּבֵּי מִצְהָ נִיטָא חֲכִי, וְלֹא מְצִינוּ בְּשׁוּם מְקוֹם שְׂעִירֵי שְׂוִיַת בְּכַזִּית הַפָּעָה ש"פ, לְכֵן נִרְאָה דְּגַם בְּסָבָה אֵין בְּנֵת רִשִׁי"ל הַעֲרִיר ש"פ רַק בְּנֵתוֹ דְּכֹל דְּלֹא הָיִי פְּרוּטָה עַל חֶלְקוֹ אִ"כ הַמְּקוֹם שְׂוֹהָא יוֹשֵׁב עָלָיו שְׂוֹהָא יוֹתֵר אִינוֹ שְׁלוֹ רַק נִרְבֵּה שְׂתַפִּים יֵשׁ לְהֵם חֶלֶק בְּמִקּוֹם הַזֶּה וְהֵם מְשֻׁאֲלִים חֶלֶק זֶה לְזֶה, וְהַתְּחַסְּפוּת שְׂכַחְבוּ בְּפִתּוּם דְּסָק, דְּכִי חֲיִיב דְּמַרְבָּה שְׂתַפִּין מַרְבָּה

מִשְׁנֵה בְּרוּרָה

בְּרַבְרָה וְלִשְׁתוֹת כּוֹסוֹ חֲמִישִׁית, אֶבֶל אִם קְבַר סִים סוּף הַבְּרַבְרָה אֵין לְחֹדֵר וְלוֹמֵר הַלל הַגּוֹל וְלְכַרְבֵּן לְכַסּוֹ, דְּלֹא תַקְנֵנוּ כִּי אִם בְּרַבָּה אַחַת: ב (ד) 'שְׂמַע'. וְצְרִירָה לְכַרְבֵּן (1) בְּרַפְת' הַמְּפִיל⁽⁶⁾. וְאִם קָרָא קְרִיאַת שְׁמַע בְּכִית־הַנְּקֻסֹת קָדִים הַלְלָה, (16) צְרִירָה לְקוֹרֹת שֶׁל הַקְּרִיאַת־שְׁמַע כְּדִי לְצַאֵת, וְכַנְה"ג בְּסִימָן רַלֵּה⁽⁷⁾:

א (א) מְשֻׁמֶרֶת. עַן לְעִיל סִימָן תַּעֲג סְעִיף ד מַהוּ מְשֻׁמֶרֶת, וְעַיִן בְּאוֹר הַלְכָה: (ב) אֶלָּא פְּנִית. וְאִסְרֵן, אִם יֹאכְלוּ בְּרֵאשׁוֹנָה לֹא יִהְיֶה לוֹ לְאֶפְיָקוֹמָן, וְאִם יִרְצֶה לְצַאֵת בוֹ גַם בְּמִקּוֹם אֶפְיָקוֹמָן, אִסְרֵן לֹא יִהְיֶה רִשָׁא' לְאֶכְל אַחֲרָיו, וּבְדִלְעִיל בְּסִימָן תַּעֲג⁽⁴⁾, וְעַל־פִּי צְרִירָה לְעֻשׂוֹת כְּמוֹ שְׂמִיבָר וְהוֹלֵף: (ג) מְכַרְבֵּן 'עַל אֲכִילַת מְרוּר' וְכו'. רוּצָה לומר, לְאַחַר שְׂמִיבָרָה מִתְחַלָּה בְּרַפְת' הַמְּצִיָּא' (ב) לְכַד עַל מִצְהָ שְׂאִינָה מְשֻׁמֶרֶת⁽²⁾ מְכַרְבֵּן עַל הַמְּרוּר, וּבְרַפְת' עַל אֲכִילַת מִצְהָ יִרְבֵּן לְכַסּוֹ בְּשַׁעַת שְׂאוּכַל פְּנִית הַמְּשֻׁמֶרֶת. וְאֶף־עַל־גַּב דְּלִכְתַּחְלָה (3) צְרִירָה לְאֶכְל מִצְהָ שֶׁל חַיִּים וְהַדְּר מְרוּר מִשׁוּם שְׂנְאָמֵר 'עַל מְצוֹת וּמְרוּרִים', בְּתַחֲלָה מִצְהָ וְהַדְּר מְרוּרִים, הִכָּא דְּלֹא אֶפְשֵׁר שְׂאִינָה. וְהַמְּחַבֵּר הַשְּׂמִיט דִּין דְּקְרִיכָה, וּמִשְׁמַע דְּסִבְרִיא לֵה (2) דְּלֹא מְצַרְכִּינוּ לֵה קְרִיכָה מִשׁוּם דְּאֵין לוֹ מִצְהָ שְׂמוּרָה רַק פְּנִית, וּבְמִצְהָ שְׂאִינָה שְׂמוּרָה לֹא חֲשִׁיב קְרִיכָה שְׂהַרִי אִינָה מִצְהָ כְּלָל⁽³⁾: (ד) 'עַל אֲכִילַת מִצְהָ'. דְּבְרַפְת' הַמְּצִיָּא' כְּבַר בְּרַף: (ה) אוֹתוֹ פְּנִית. הַמְּשַׁמֵּר, וְעוֹלָה לוֹ גַם בְּמִקּוֹם אֶפְיָקוֹמָן, שְׂהַרִי אוֹכְלוֹ עַל הַשְּׂבַע: (ו) וְאִינוֹ טוֹעֵם אַחֲרָיו כְּלוּם. וְכְמוֹ כְּכֹל מְקוֹם לְאַחַר אֶפְיָקוֹמָן. וְהַגַּה כֹּל זֶה בְּשְׂאִין לוֹ רַק פְּנִית אָחָד שְׂמוּרָה, אֶבֶל אִם יֵשׁ לוֹ שְׁנֵי זֵיתִים, אוֹכַל פְּנִית אָחָד (ד) בְּתַחֲלָת אֲכִילָתוֹ וּמְכַרְבֵּן עָלָיו

שְׂעִיר הַצִּיּוֹן

(1) אַחֲרֵינִים: (16) מְגַן־אֲבָרְהָם וּש"א: (8) מְגַן־אֲבָרְהָם וּש"א: (3) עֲסֻרְתָּ צְבִי, וְהָא כְּסִבְרָא שְׁנֵי שְׂפָתָנוּ בְּסִימָן תַּעֲג סְעִיף ב בְּמִשְׁנֵה בְּרוּרָה, עַיִן ש"ם. וְצְרִירָה עַיִן, שְׂבַעֵת הַמְּחַבֵּר שֵׁם אִינוּרְכֵן, כְּמוֹ שְׂפָרְשָׁנוּ שֵׁם לְדַעְתָּה דְּחַשׁ לְסִבְרָא ד'עַל מְצוֹת וּמְרוּרִים' דְּבְתַחֲלָה מִצְהָ הַמְּרוּר וְהַדְּר מְרוּר וְאֶפְשֵׁר מִשׁוּם שְׂלֵא פִּיגִי הַמְּרוּר טַעַם הַפָּעָה, לֹא חֲשִׁישֵׁן לְאֶקְדוּמִי מִצְהָ לְקוֹרוֹ: (2) הַגְּרָא וְהַגְּרָא. וּמְכַל מְקוֹם כְּמַה אַחֲרוּנִים כְּתוּב דְּיָקִים גַּם־כֵּן בְּרִיכָה עַל־כִּלְפָּיִם בְּמִצְהָ שְׂאִינָה שְׂמוּרָה הַכָּף אַחַר אֲכִילָתוֹ מְרוּר, וְצְרִיר עַיִן לְדִינָא: (7) אֵלֵה רַבֵּה:

הלכות פסח סימן תפג תפג

אחריו פלום: הגה *מי שאין לו שני הלילות (ז) רק שלש מצות, יברך ליל ראשון 'המוציא' ויעל אכילת מצה' וכן ה'קריקה הכל (ח) מן הפרוסה, (ב) (ט) ושתי השלמות לליל שני (אבורהם כשם אבן ירח):

תפג דין מי שאין לו יין, ובו סעיף אָחד:

א (א) מי שאין לו (ב) יין בליל-פסח מקדש על הפת, שמברך 'המוציא' (ג) (ב) *ובוצע (ג) ומנחם טור בשם הר"ף בסוף פסחים

שערי תשובה

באר הטב

שאולה כו' כונתם לומר דאפילו מימא שיש לה א' קביות מקום בסקה חממת מעותיו ואיז לשאל את הקוסם מחברו בדרך שאלה רק בדרך שפסחה, מי"מ עכ"פ כלם משתמים יחד בכל הסכה ומובח דיוצא בשתמות ה"ה בשאלה, ועכ"פ אין הכרח מרשי" לומר דרנאה פוחתה מש"פ כמאן דליתא דמי ולא לובם קרנן בה אלא אף בפתות מש"פ איבא לפלוגי בין פרוסה שאינו שלו לפרוסה שלו, וצ"ע, ונוד, דגם לענין פחות מש"פ שחן גול, וחי"ש אסור מן התורה כמבאר בחי"מ סימן שמח, וגם י"ל כיון דסנא לה למקנה מפילא דהוי ש"פ כהה, אלא דר"ל דכיון דלובי סנאגול אינו ש"פ אין לו דין גול ש"פ, ועין בב"מ דף קה, וגם י"ל דאין לו דין ש"פ ממתת המצוה כיון דמצוה לאו לקנות נהנו, ואמנם י"ל דאע"ג ולא מקרי תנאה מי"מ יש לו דין ש"פ, ועין ב"ש"ש בהפוסט גבי שומר אבדה דאמרנו דהוי ש"פ משום פרוסה לעניא, ע"ש ובגדלים, וקצתו. ואמנם יותר נראה דהבית-ההוא מירי שהפנות של מצה היה של הפקר ואין לשום א' מהם לכתוב בו, ובת"כ נראה פשוט שמי שקברו ללות זקנה, וקרי מקרי בשממון שהזוכה קדם בהפקדה הוא זוכה לעצמו, וכדאמרנו גבי לטט שכתה ופאה נחל לפניהם והם יבאו, וכן בשמנה פ"ד דפאה אפלו צ"ט אומרים לת"ק כו', א"כ קר"ל בסוף ב"מ שיקול לומר

באר הלכה

משנה ברורה

ה'מוציא' ויעל אכילת מצה, וכתיב אחר יאכלנו אחר גמור סעודתו לשם אפיקומן. וחולה (ה) שאינו יכול לאכול רק פת(6), או מי שאין לו שום מצה רק פתית, יאכל תבשילו בלא 'המוציא', ואחר סעודתו יברך 'המוציא' ויעל אכילת מצה' ויאכל אותו פתית; אבל אם אין לו גס"פן יין, אם-כ"פ צריך לקדש על המצה תחלה ואחר-כך יאכל תבשילו: (ז) רק שלש מצות. דאם היה לו ארבעה היה מסתפק ביום הראשון משנינו, ושנים לליל שני: (ח) מן הפרוסה. שני. משום לחם-משנה. (ו) יש מאחרונים שכתבו, שבה לא יבצע פרוסה לאפיקומן בליל שני עד לאחר ברכת 'המוציא' קדם ברכת 'על אכילת מצה', כדי שיקבר 'המוציא' על לחם-משנה שלמות, ויעל אכילת מצה' ויברך על הפרוסה, שהפרוסה היא לחם עניי(9). כתב מגן-אברהם: אם אפשר לו לשייר בליל ראשון פרוסה קטנה של ישייר, ויניחנה בליל שני בין שתי השלמות, כדי שיהיה לו לחם-משנה מלבד הפרוסה שמברך עליה 'על אכילת מצה', כמו שנתבאר בסימן תעג, וכן להפך, אם אין מספיק לו ללילה הראשונה במצה אחת לכל בני-ביתו, יקח פרוסה מן השניה וישאיר מצה אחת ותצוה לליל שניה, דכיון שהוא שעת הדחק יכול לסמוך על הפוסקים דסקינא להו דביל-פסח סגי לכתחלה בפרוסה, ויברך 'המוציא' ויעל אכילת מצה' על הפרוסה שעל-גבי השלמה ומהשלמה יעשה בריכה והאפיקומן:

א (א) מי שאין לו יין. והינו שאין לו בלילה(4), אבל אם יש לו יין (ב) אפילו רק על כוס אחד (הואוהו הדין שאר משקין אם הוא חמר-מדינה, לפי מה שפסקי הרמ"א בהג"ח), יקדש עליו ולא יקדש על הפת, (ג) אף אם דרכו בשארי שבתות ויום-טוב לקדש על הפת(2), מפל מקום בלילה זה, כשתקנו חכמים ארבע כוסות תקנו לקדש על היין ולא על הפת. ואם יש לו שני כוסות(3), יקדש על הראשון ואחר-כך יאמר ההגדה בלא כוס, (ד) ובכפת-המזון יברך (ד) על כוס השני(4), ויצא כזה גם דעת הלש-אומרים בסימן קפב דסקינא להו דברכת-המזון טעונה כוס. ואם יש לו שלש כוסות, מקדש על אחד, ואומר הגדה על אחד וברכת-המזון על אחד, ונצי הלל שאחר ברכת-המזון יאמר בלא כוס(5): (ב) ובווצע. עין בבאור הלכה: (ג) ומנחם

שער הציון

(ס) מגן-אברהם וש"א. וכתב הגר"ז שיאכל בלי נטילה ביום(7), והינו משום דלא בריך אה פחות מקביצה צריך נטילה, עין לעיל בסימן קנח: (ו) הגר"ז, וכן פנה למרן קלשת החק-יעקב(10): (ב) מגן-אברהם וש"א: (ג) אחרונים: (ד) מגן-אברהם ומהמרמ"ד והגר"ז ונאף שלכאונה משמע מדברי רבנו חננאל בסימן תעד המובא שם, דאם יש לו רק שני כוסות מוטב יותר שקדש על כוס אחד וכוס השני יברך עליו אחר 'אזל ישראל', ויברר העיר זה בפריימגרים, עין במאמר מרדכי שישב(6): (ד) אף שדעת החק-יעקב דמוטב יותר שיעי' הכוס שני ללילה שניה כמו גבי מצה(8), לא העסקתיו, דאליה רב דמה דריתו וריתו ודעתו כהמגן-אברהם(8): גם הגר"ז העתיק כהמגן-אברהם:

הִלְכוֹת פֶּסַח סִימָן תַּפַּח תַּפַּח

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ו]

וְחֻלְהָ שְׂאֵינוּ יָכוֹל לְאָכְלוֹ רַק בְּפִיִּתָּהּ.⁶

ישאר בפיו טעמה של מצה השמורה משעת לישה, שהיא כשרה מעיקר הדין.

[ביה"ל ד"ה מי]

אֵין נֶעֱשֶׂה לְצֵאתָּהּ בְּיַד חוֹבֵהָ¹² וְכוּ', כִּל מַה שְׂאֵעֲשֶׂה יִהְיֶה לְשׁוֹם מִצָּה לְצֵאתָּהּ בְּיַד חוֹבֵהָ¹³.

12) ובגדון אם אפשר להכשיר מצות אלו מטעם שסתמא לשמה כמו שמצינו לגבי קדשים, כתב בביה"ל לעיל (סי' תס ס"א ד"ה אין) שנחלקו ראשונים אם גם במצה אומרים שכל שעושה אותה לצורך פסח מן הסתם עושה לשם מצוה, או שדוקא בקדשים אומרים כן, לפי שהוקדשו מתחילה לשם קרבן מוסים, ולכן יש לתלות שגם בעת העבודה עובר לשמו, אבל במצה אינו מועיל אלא אם כן יחשוב שעשייתו היא לשם מצת מצוה [ולכתחילה יאמר כן בפירושו].

13) ומה שמבואר ברבריו שמועיל לומר 'יהיה' בלשון עתיד, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' תס ס"א ד"ה וקטן).

[ביה"ל שם]

וּמִשּׁוֹם לְחֵם-מִשְׁנֶה יִצְרָף מִצָּה אֶתְרַת שְׂאֵינָה שְׂמוּנָה¹⁴.

14) ומה שמצטרפת המצה שאינה שמורה ללחם משנה, אף על פי שאין היא ממין לחם שאוכל בסעודה זו, ביאר הגרש"ז אויערבך (שש"כ פנ"ה הע' מד) שרק למצות מצה אין היא ראויה, אבל מי"מ מותרת היא באכילה, ולכן אפשר לקיים בה לחם משנה.

ומי שרצה לאכול מהמצה שאינה שמורה, יזהר עד אחר שיאכל כשיעור מהמצה השמורה שלא לאכול יחד עמה מהמצה שאינה שמורה, משום שטעם המצה של רשות יבטל את טעם מצת המצה [וכמבואר במשנ"ב לעיל (סי' תעה ס"ק טז), לענין מרור ומצת].

סִימָן תַּפַּח

דִּין מִי שְׂאֵין לוֹ יֵיִן

[משנ"ב ס"ק א]

הֵינּוּ שְׂאֵין לוֹ כִּלְלִי¹ וְכוּ', אִף אִם דִּרְבּוֹ בְּשְׂאֵרֵי שְׂבָתוֹת יוֹם-טוֹב לְקַדֵּשׁ עַל הַפֶּתַח² וְכוּ', וְאִם יֵשׁ לוֹ שְׁנֵי כּוֹסוֹת³ וְכוּ', וּבִרְכַּת הַמָּוֶן יִבְרַךְ עַל כּוֹס הַשְּׁנַיִם⁴ וְכוּ', וְחֻצֵי הַלֵּל שְׂאֵתֵר בְּרִכַּת-הַמָּוֶן יֵאָמַר בְּלֹא כּוֹס⁵.

1) ואם חל ליל הסדר במצאי שבת, ואין לו אלא 'חמר מדינה' ופת, נקט הרמ"א לעיל (סי' רצו ס"ב) לענין יום טוב שחל להיות במצאי שבת, שיכול לעשות הן את הקידוש והן את ההבדלה על הפת. ובטעם הדבר כתב המשנ"ב שם (ס"ק יד-טו), שאף על פי שאין מבדילים על הפת, מי"מ כיון שהרבה ראשונים סוברים שאין מקדשים על 'חמר מדינה', לכן באופן זה שהוא מקדש על הפת, יכול גם להבדיל על הפת אגב הקידוש שהוא עיקר. אך לכתחילה, כתב שם שיש לדקוק ולחפש אחר יין, גם אם הפת חביבה עליו יותר מיין, משום שלדעת כמה מגדולי הראשונים אפילו ביום טוב שחל במצאי שבת אין מבדילים על הפת.

2) היינו מי שהפת חביבה עליו יותר מהיין, וכפי שכתב לעיל (סי' ערב ס"ק לב) שלדעת הרא"ש ושאר הפוסקים שנהוגים כמותם, רשאי הוא לקדש על הפת גם כשיש לו יין.

3) ואם יש לו מעט יין ולשאר הכוסות יש לו משקה מע"ד [שכתב הרמ"א להלן שהוא כשר לארבע כוסות אם אין לו יין], כתב הערוך השלחן (ס"א) שקידוש על היין קודם לכולם, ואחריו כוס של ברכת המזון, ואחריו הכוס שלאחר ההגדה.

משך במילואים עמוד 38

6) ואם אינו יכול לאכול [או שאין לו] שיעור כזית מצה, כתב המנחת חינוך (מצוה י אות ב) שנחלקו אחרונים אם חייב מהתורה לאכול מצה פחות מכשיעור [האם דומה בזה לאיסורים שבהם חצי שיעור אסור מהתורה]. וכן דן בזה בשו"ת אור לציון (ח"ג פט"ו תשובה טו), האם פטור הוא מלאכול מצה כלל כיון שהוא פחות מכשיעור, או שעליו לאכול כפי מה שיוכל. וכתב שצריך הוא לאכול כל מה שיוכל, ומ"מ אם יודמן לו לאחר מכן לאכול כשיעור, חייב לחזור ולאכול כזית.

[שעה"צ ס"ק ה]

וְקָתַב הַגֵּרָ"ז שְׂיֵאָכַל בְּלִי גְטִילַת יָדָיִם⁷.

7) היינו שיטול ידיו בלא ברכה [כמבואר בשו"ע הרב (ס"א)], וכדברי השו"ע לעיל (סי' קנח ס"ב) שהאוכל פת פחות מכביצה יטול ידיו בלא ברכה. ובטעם הדבר כתב המשנ"ב שם (ס"ק ט), שספק הוא אם תיקנו גטילת ידים אף אם אוכל רק כזית, כשם שלענין ברכת המזון חשובה אכילה כשיעור זה, או שתיקנו דוקא אם אוכל כביצה שהוא שיעור קבלת טומאה.

[משנ"ב ס"ק ח]

שְׂפָרַס מִמֶּנָּה כְּכַר בְּפִיִּתָּהּ לְאֶפְקוֹמָן⁸.

8) ומשמע מדבריו שחוצה את המצה כשאר השנים עוד לפני ברכת 'המוציא', ונמצא שדין לחם משנה מתקיים בשתי המצות השלמות, אף שאינו אוכל אלא מן המצה הפרוסה [ראה שש"כ פנ"ה הע' פד]. ואם כן הוא דלא כמו שכתב הפמ"ג (סי' תעה משיבז ס"ק ה), שבאופן זה גם בלילה הראשון אין חוצים את המצה אלא לאחר ברכת המוציא, כיון שהמנהג לחצות את המצה קודם 'כהא לחמא עניא' לא הווכר כלל בתלמוד, ועדיף לקיים חובת לחם משנה, ומשמע שדין לחם משנה אינו מתקיים אלא בפת שממנה אוכלים [והוסיף הפמ"ג שם שזו גם כונת הרמ"א אן].

[משנ"ב ס"ק ט]

יָעַל אֶכִּילַת מִצָּה יִבְרַךְ עַל הַפְּרוֹסָה, שֶׁהַפְּרוֹסָה הִיא לְחֵם עֲנִיָּה⁹.

9) והוסיף השו"ע הרב (ס"ד), שכזית אחד יאכל מהפרוסה ובר יצא ידי חובת מצה, וכזית אחד יאכל מהמצה שנתרה שלימה כיון שעליה בירך המוציא, וכזית נוסף בכריכה עם מרור יאכל גם כן מהשלימה ולא מהפרוסה. ובטעם הדבר ביאר, שיש אומרים שגם ברכת המוציא היא על הפרוסה [ראה טור סוף סי' תעה, בשם הרי"ף], נמצא שלדבריהם הרי עדיין לא קיים שום מצוה במצה השלימה, ולכתחילה יש לקיים בכל מצה מצוה אחת.

[שעה"צ ס"ק ו]

וְכֵן נִזְוָה לְבָרַךְ קִשְׁתָּהּ הַחֵק יִצְקָב¹⁰.

10) שהקשה (ס"ק ד), כיון שעליו לחצות מצה בלילה השני כדי שיוכל לברך המוציא ועל אכילת מצה על פרוסה ושלימה, שהיא המצה מן המובחר [כאמור בגמרא (ברכות לט, ב) 'הכל מהיים בפסח שמינת פרוסה בתוך שלמה וברבע'], אם כן לכאורה עדיף לקיים גם בלילה הראשון מצוה מן המובחר, שיברך המוציא על מצה אחת ועל אכילת מצה על פרוסה ממצה אחרת, וכך ישאר לו מצה ומחצה ללילה השני.

[ביה"ל ד"ה מצה]

וְכֵן הִתְאֶפְקוֹמָן גַּם בְּכַר מִמֶּנָּה וְכוּ'¹¹.

11) ואף שבגמרא הסעודה לא ישאר בפיו טעם מצה השמורה משעת קצירה, כתב השו"ע הרב (ס"ב) שמי"מ מוטב שהברכה בתחילת הסעודה תהיה על מצה השמורה משעת קצירה, ויאכלנה אז לתיאבון, וגם יאכלנה קודם אכילת המרור, ובסוף הסעודה על כל פנים